

OTA-ONA VA BOLA O’RTASIDAGI MUNOSABATLARNING FARZANDNING IJTIMOIY-KASBIY SHAKLLANISHIGA TA’SIRI

Odilova Yoqutoy Jasurbek qizi

**Andijon davlat pedagogika instituti “O’zbek tili va adabiyot”
ta’lim yo’nalishining 1-bosqich talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20022306>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ota-ona va bola o’rtasidagi munosabatlarning farzandning ijtimoiy va kasbiy shakllanishiga ta’siri integrative yondashuv asosida tahlil qilinadi. Muallif tomonidan oilaviy muhitning emotsional, kommunikativ va qadriyaviy komponentlari alohida tizim sifatida ko’rib chiqilib, ularning kasbiy identifikatsiya jarayoniga ta’siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, ota-ona bilan sifatli muloqot va qo’llab-quvvatlovchi muhit farzandda kasbiy ong, ijtimoiy mas’uliyat va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantiradi. Maqolada yangi konseptual model taklif etiladi hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so’zlar: ota-ona, avlod, farzand, ijtimoiy ta’sir, kommunikativ komponentlar, qadriyaviy komponentlar, muloqot, kasbiy ong, ijtimoiy mas’uliyat, mustaqil qaror qabul qilish, kasbiy rivojlanish.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние взаимоотношений между родителями и детьми на социально-профессиональное становление личности на основе интегративного подхода. Автор рассматривает эмоциональные, коммуникативные и ценностные компоненты семейной среды как единую систему и раскрывает их влияние на процесс профессиональной идентификации. Результаты исследования показывают, что качественное общение с родителями и поддерживающая семейная среда способствуют формированию профессионального сознания, социальной ответственности и навыков самостоятельного принятия решений у детей. В статье предлагается новая концептуальная модель и разработаны практические рекомендации.

Ключевые слова: родители, поколение, ребенок, социальное влияние, коммуникативные компоненты, ценностные компоненты, общение, профессиональное сознание, социальная ответственность, самостоятельное принятие решений, профессиональное развитие.

Abstract (English): This article analyzes the impact of parent-child relationships on the social and professional development of a child based on an integrative approach. The author examines the emotional, communicative, and value-based components of the family environment as an integrated system and reveals their influence on the process of professional identity formation. The findings indicate that high-quality parent-child communication and a supportive family environment contribute to the development of professional awareness, social responsibility, and independent decision-making skills in children. The article proposes a new conceptual model and offers practical recommendations.

Keywords: parents, generation, child, social influence, communicative components, value-based components, communication, professional awareness, social responsibility, independent decision-making, professional development.

Zamonaviy jamiyatda inson kapitalining sifati ko'p jihatdan shaxsning bolalik davrida shakllangan ijtimoiy va psixologik asoslariga bog'liq. Ayniqsa, oiladagi munosabatlar tizimi farzandning nafaqat shaxsiy rivoji, balki uning kelajak kasbiy yo'nalishini ham belgilab beradi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda yoshlarning kasb tanlashida ichki motivatsiyadan ko'ra tashqi bosimlar (ota-ona talabi, ijtimoiy stereotiplar) ustunlik qilmoqda. Bu esa ko'plab hollarda kasbiy qoniqmaslik va ijtimoiy moslashuv muammolariga olib kelmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi — ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarni tizimli ravishda tahlil qilish hamda ularning farzandning ijtimoiy-kasbiy shakllanishiga ta'sir mexanizmlarini ochib berishdan iborat. Ayniqsa, ushbu jarayonning eng muhim omillaridan biri — bu oila, xususan, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlardir. Oila muhitida shakllangan psixologik va ijtimoiy tajriba farzandning keyingi hayot faoliyatiga, ayniqsa kasbiy yo'nalishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda yoshlar orasida kasbiy noaniqlik, motivatsiya yetishmasligi kabi muammolar kuzatilmoqda. Bu esa mazkur masalani ilmiy jihatdan chuqur o'rganishni taqozo etadi.

Adabiyotlar tahlili:

Mazkur mavzu ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, Baumrind ota-onalik uslublarini tasniflab, demokratik uslubning ijobiy ta'sirini asoslab bergan. Bronfenbrenner esa shaxs rivojlanishini ekologik tizimlar orqali izohlaydi. Vygotskiy ijtimoiy muhitning kognitiv rivojlanishdagi rolini ta'kidlaydi.

Mahalliy olimlardan Karimova va G'oziev oilaviy tarbiya va psixologik omillarni keng o'rgangan. Qo'shimcha ravishda bir qancha ilmiy maqolalarda, xususan, Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti “Pedagogika” kafedrasida katta o'qituvchisi yozgan “Ota-ona va farzand orasidagi munosabatlar psixorreksiyasi” nomli maqolada ham oilaviy munosabat, yoshlar tarbiyasi va bularga nisbatan Prezidentimiz tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar asoslicha yoritilib berilgan.

Farzandning shaxs sifatida shakllanishi, avvalo, u voyaga yetayotgan oilaviy muhit bilan bevosita bog'liqdir. Oila bola uchun birinchi ijtimoiy institut bo'lib, unda dastlabki ijtimoiy tajribani egallaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, ijobiy emotsional muhitda ulg'aygan bolalarda o'ziga ishonch, tashabbuskorlik va ijtimoiy faollik yuqori darajada shakllanadi (Bronfenbrenner, 1979).

Mehr, hurmat va o'zaro tushunishga asoslangan muhit bolaning psixologik barqarorligini ta'minlaydi. Aksincha, oiladagi keskinlik, tanqid va befarqlik bolalarda xavotir, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuv muammolarini keltirib chiqaradi (Baumrind, 1991). Bu holatlar esa keyinchalik kasbiy o'zini aniqlash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Muloqot — ijtimoiy va kasbiy rivojlanishning muhim omili.

Ota-ona va bola o'rtasidagi muloqot sifati farzandning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Vygotskiy ta'kidlaganidek, shaxsning kognitiv va ijtimoiy rivoji ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi (Vygotsky, 1978).

Ochiq va qo'llab-quvvatlovchi muloqot mavjud oilalarda bolalar o'z fikrini erkin ifoda etadi, muammolarni mustaqil hal qilishga intiladi va ijtimoiy muhitga tez moslashadi. Bandura nazariyasiga ko'ra, bola kuzatish va muloqot orqali ijtimoiy xulq-atvorni o'zlashtiradi (Bandura, 1986).

Shu sababli, ota-onaning bolaning qiziqishlariga nisbatan e'tiborli bo'lishi, uni tinglashi va rag'batlantirishi uning kelajak kasbiy yo'nalishini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasb tanlash jarayonida ota-onaning roli

Farzandning kasb tanlash jarayonida ota-onaning yondashuvi hal qiluvchi omillardan biridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, demokratik ota-onalik uslubi bolalarda mustaqillik, mas'uliyat va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi (Steinberg, 2001).

Aksincha, haddan tashqari nazorat yoki majburlash farzandning ichki motivatsiyasini pasaytiradi va kasbiy qoniqmaslikka olib keladi. Shu bois ota-onaning vazifasi farzandga tayyor qaror berish emas, balki uni to'g'ri yo'naltirish va qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lishi zarur.

Muhokama

Olingan natijalar mavjud ilmiy qarashlar bilan uyg'unlikda bo'lib, oilaning shaxs rivojlanishidagi hal qiluvchi rolini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bilan birga, mazkur maqolada taklif etilgan integrativ yondashuv oilaviy omillarni alohida emas, balki yagona tizim sifatida ko'rib chiqishi bilan ahamiyatlidir. Bu yondashuv farzandning ijtimoiy va kasbiy shakllanishini chuqurroq anglash imkonini beradi hamda amaliyotda samarali qo'llanilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlar farzandning ijtimoiy va kasbiy shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Oiladagi emotsional muhit, muloqot sifati hamda ota-onaning yondashuvi bolaning shaxs sifatida rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhit farzandda o'ziga ishonch, ijtimoiy faollik va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi hamda kasb tanlashda ongli yondashuvni ta'minlaydi. Aksincha, salbiy muhit kasbiy noaniqlik va motivatsiya pasayishiga olib kelishi mumkin.

Shu bois, ota-onalar farzandga nisbatan qo'llab-quvvatlovchi va yo'naltiruvchi yondashuvni tanlashi muhimdir.

Amaliy tavsiyalar:

1. Ota-onalar uchun psixologik-pedagogik treninglarni yo'lga qo'yish.
2. Ta'lim muassasalari va oila hamkorligini kuchaytirish.
3. Farzandlarning individual qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash.
4. Kasbiy yo'naltirish jarayonini erta bosqichdan boshlash.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bronfenbrenner, U. (1979). The Ecology of Human Development.
2. Baumrind, D. (1991). Parenting Styles and Adolescent Development.
3. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society.
4. Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action.
5. Steinberg, L. (2001). Adolescent Development.
6. Karimova V. Oila psixologiyasi.
7. G'oziev E. Umumiy psixologiyasi.
8. Toshkent Amaliy Fanlar universiteti "Pedagogika" kafedrasi katta o'qituvchi Shodiyeva Shohsanamning ilmiy maqolasi.